

Leslie Pierce,

Hürrem Sultan,

çev. Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, 417 s., ISBN: 978-605-295-916-9.

Tarih ilmi üzerine yapılan çalışmaların son derece arttığı bir dönem olan günümüzde yazılan söz konusu kitap “Hürrem Sultan” ile ilgili araştırmaların en kapsamlısıdır. İlk baskısı 2017 yılında “Empress of the East: How A European Slave Girl Became Queen of the Ottoman Empire” özgün adıyla Amerika Birleşik Devletlerinde yayımlanmıştır. Renan Akman tarafından Eylül 2019 tarihinde Türkçeye kazandırılan kitap, çeviri anlamında son derece başarılı bir deneme olmuştur. Eserin kolay okunur, anlaşılır ve akıcı biçimi ile çeviri üslubundan, çevirenin, tarih ilmine ve her iki dile de hâkimiyeti açıkça sezilmektedir.

Biyografi çalışmalarının önemi ve gerekliliğini açıklamaya gerek yoktur. İnsanı ve toplumları inceleyen tarih ilminde insanı anlamlandırmak adına, onun şahsi dünyasına eğilmek ve bu dünyayı yeniden inşa etmek anlamında önemli bir katkı olan eser, okunduktan sonra akıllarda sevabıyla günahıyla yani sadece insan olan bir Hürrem Sultan kalmaktadır. Çünkü yazar, konuyu aynı zamanda psikolojik boyutuyla ele almış; Hürrem Sultanı, hem Kanuni Sultan Süleyman’ın zevcesi olarak, hem de kölelikten haseki sultanlığa yükselmiş bir insan olarak incelemiştir. Bu durum neticesinde, yazar, gerçeğe daha yakın bir Hürrem Sultan imgesine yaklaşmıştır. Çünkü “insan” zaafı, zafiyetleri ve yenilgileri de olan bir varlıktır. Eserde, Hürrem Sultanı her yönüyle müşahede etmek mümkündür.

Yazarın ikinci bir başarısı, Hürrem Sultanı, kendi çağı ve kendi gerçeklikleri içinde değerlendirmeye tabii tutmasıdır. Eseri okurken, Kanuni Sultan Süleyman ve dönemi, padişahın oğulları ve Sarayda bulunan diğer tarihi figürler de görülmektedir. Çünkü Hürrem Sultan’ın yaşamını şekillendiren her şey ve herkes haklı olarak kitaba dâhil edilmiş ve kurgu, aynı zamanda bir XVI. yüzyıl dünyası içinde şekillenmiştir. Bu noktada, şüphesiz, Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan için en etkili şahsiyet olmuştur. İkisinin birbirlerine duydukları büyük sevgiden aldıkları güçle ve destekle ortak bir kaderi paylaştıkları aşikârdır. Bu gerçeğin kanıtı ise, Osmanlı padişahının, geleneği bozarak bir cariye olan Hürrem Sultan’a nikâh kıyması ile başlayan bir dizi yenilikte aranmalıdır.

Bir Batılı bilim insanının gözünden yazılan bu eserde, dikkat çeken diğer nokta, yazarın arşiv belgeleri veya kroniklerin suskun kaldıkları zamanlarda konuyla ilgili tahminler ve akıl yürütmelerinin bir hayli fazla oluşudur. Bu durumu eserinde yazar şu sözlerle anlatmaktadır: "...Haseki Sultan'ın ne durumda olduğu konusunda gene tahmin yürütmekten başka seçeneğimiz yoktur" (284). Bu durum, genellikle, zorunluluktan kaynaklanmıştır. Ayrıca tarih ilminin bir yorum olduğunu düşünen tarihçiler için de bunda bir beis bulunmamaktadır. Elbette Batılı tarihçilerin ilim anlayışlarının da bu durumda etkisi vardır.

Yazar, konuyla ilgili nerdeyse tüm kaynakları eserinde kullanmıştır. Venedik elçilerinin raporları, devrin kronikleri, arşiv belgeleri, günümüz çalışmaları ve Hürrem Sultan'ın Kanuni Sultan Süleyman ile mektupları bu çok yönlü kaynaklar arasındadır. Dönemi, ulaşabildiği her belgeyi kullanarak ayrıntılı olarak betimleyen yazar, belgeleri eleştirel analizden geçirmiştir. Bu yöntemle, çeşitli sayfalarda görüldüğü şekliyle sağlıklı ve ihtiyatlı genellemelere ulaşmıştır.

Kitap toplam on altı alt kısımla kurgulanmış üç ana bölüm ile bir giriş ve sonsözden oluşmaktadır. Batılı okurlar düşünülerek tasarlanmış, Kanuni Sultan Süleyman dönemi şahsiyetleri ve Osmanlı tarihi hakkında birkaç açıklama içeren "Kim Kimdir? Ne nedir?" adlı küçük bir lügatçe, ayrıntılı bir dizin ile Kanuni Sultan Süleyman ve dönemi ile alakalı birçok görsel malzeme de kitapta ilgili yerlere konarak eser zenginleştirilmiştir.

İlk ana bölüm "Başlangıçlar" adındadır ve "Rus Cariye", "Kaçırılma", "Eski Saray'da", "Annelik Politikası", "Âşıklar ve Ebeveynler" adlı alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümlerde, Hürrem Sultan'ın, en zor ve hayatın ona karşı en acımasız olduğu ilk zamanları işlenmiştir. Hürrem Sultan'ın soyu, nereden ve nasıl Osmanlı sarayına geldiği, buradaki yaşama alışması, Kanuni Sultan Süleyman'a takdimi ve evliliklerine giden yol incelenmiştir. Yazara göre, Hürrem Sultan, yaşadığı bu zorlukların neticesinde ve sayesinde geçen mücadele ve aşk ile dolu hayatının temellerini atmıştır.

İkinci ana bölüm "Zorluklar" adında olup "Hürrem'in Rakibesi", "Rüş İspatı", "Yeni Saray'da Bir Kraliçe", "İki Gözde" ve "İtibar İnşası" şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümlerde yazar, Osmanlı padişahının ilk zevcesi ve Şehzade Mustafa'nın annesi Mahidevran Sultan ile Hürrem Sultan'ın hassas dengeler üzerine kurulu nazik ilişkilerinden bahsetmektedir. Ayrıca, Hürrem Sultan'ın yaptığı yeniliklerden biri olarak, yabancı devletlerin kraliçeleri ile mektuplaşmaları da kitaba dâhil edilmiştir. Buna bir örnek de Tudor Hanedanı'ndan

Kraliçe I. Elizabeth'e gönderilen diplomatik mektuptur (149-150). Eserin ilerleyen sayfalarında benzeri birçok örnek ile karşılaşılmakta ve hatta Hürrem Sultan'ın kızı Mihrimah Sultan'ın da çeşitli yabancı devletlerle diplomatik yazışmalarda bulunduğu görülmektedir. İlgili bölümde, Osmanlı ülkesinde kadının konumu ve kamusal alandaki varlığı, Saray ve Saray otoriteleri ile Osmanlı elitinin devlet algısı, Osmanlı sarayının tafsilatlı bir şekilde yapısı, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Sarayda yapılan yenilikler hakkında bilgi bulunmaktadır. Ayrıca, Hürrem Sultan'ın en önemli özelliklerinden biri olan hayırseverliği de kitapta çeşitli yerlerde ve yeri geldikçe anlatılmaktadır. Örneğin, Hürrem Sultan, İstanbul'da ilk vakıf eserinin yapımını başlatarak Osmanlı başkentinde inşaat yaptıran ilk haseki sultan olmuştur (171). Bu bağlamda, Hürrem Sultan'ın faaliyetlerine sosyal çevrenin tepkisi objektif denilebilecek bir şekilde işlenmektedir.

Yazar, çalıştığı konuya sempati duyan her araştırmacı gibi, Hürrem Sultan'a yakınlık hissetmekten kendini alamamıştır. Bu durumun bir göstergesi, yazarın, Osmanlı tarihinde çok tartışmalı olan Şehzade Mustafa ve Veziriazam İbrahim Paşa'nın katledilmelerinde, Hürrem Sultan'ın suçsuzluğunu savunmasıdır. Öyle ki yazar, Kudüs'te bir imaret inşa ettiren Hürrem Sultan'ın haseki sultanlık kariyerinin ilk evrelerinde "devrin Zübeyde'si" olarak anılmasını ve yaptığı daha birçok hayratları da kitabına ekleyecektir (191). Elbette bir insanın yaşamını konu alan çalışmada, ilgili kişinin eylemleri son derece önemli olup kişiliği ve hedefleri hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Ayrıca yazar, görüşlerini tarihi vesikalar ile desteklemektedir.

Eserin ilgili bölümünde, Hürrem Sultan'ın imaretinin çalışanları, imaretin geliri, vakfiyenin çeşitli şekillerde yorumlanmasıyla oluşan kısımlar mevcuttur. Yazar, Hürrem Sultan'ın hayır eserlerini inşa ettirmedeki amacının dini arka planını da eklemeyi unutmamıştır (221). Ayrıca Şah Sultan, Beyhan Sultan, Hafsa Sultan ve Hürrem Sultan'ın sırdaşı olan Gülfem Hatun adlı tarihi şahsiyetler de, Hürrem Sultan'la olan ilişkileri bağlamında eserde bulunmaktadır. Bu durum da, Kanuni Sultan Süleyman dönemi Saray hayatıyla okurun yakınlığını arttırmaktadır.

Üçüncü ve son bölüm olan "Siyaset" başlığındaki alt bölümler; "Ailevi Konular", "İçte ve Dışta", "Toparlanma", "Hesaplaşma", "Son Yıllar", "Son Söz" şeklindedir. Hayli uzun, Hürrem Sultan'ın kişiliğinden çok oğulları ve babaları aralarındaki taht mücadelesine dayalı gerginliklerden oluşan eserin bu bölümünde Hürrem Sultan, yakalandığı bir hastalık sonucu, ebedi hayata kavuşmaktadır.

Onun eşi Kanuni Sultan Süleyman'ın rahatsızlığı sonucu ve onu kaybetmekten duyduğu korku da böylelikle son bulmuştur. Fakat öncesinde Hürrem Sultan, eşine her anlamda destek ve yardımcı olmak konusunda emsalsizdir. Yabancı devletlerin kraliçeleri ile yaptığı diplomatik yazışmalar (Lehistan ve Safavi Devleti ile) yine Kanuni Sultan Süleyman adınadır ve Osmanlı Devleti'nin selameti içindir. Hürrem Sultan'ın yaşamının bu bölümünde, eski ve yeni sarayın iç hanehalklarının düzgün bir şekilde yönetilmesini sağlama görevinde olan valide sultan, Kanuni Sultan Süleyman ile şahsi mektuplaşmalar yapmıştır. Çünkü padişah, çoğunlukla seferdedir. Yazar, ayrıca çoğu tarihçinin yapmadığı bir şekilde iki eşin ilişkilerinin birbiri için ne anlama geldiği, ilişkinin zorlukları, çatışmaları, anlaşmazlıkları hakkında da psikolojik analizlerde bulunmaktadır (286). Hürrem Sultan'ın ağır yüklerinin bulunduğunu ve son derece politik, keskin bir zekâyâya sahip olduğunu belirten yazar, iç ve dış politikada ölene kadar aktif olduğunu da vurgulamakta ve bu durumun ileride Osmanlı tarihinde "Kadınlar Saltanatı" denilen döneme zemin hazırladığını savunmaktadır. Çünkü devlete yenilikler getiren Hürrem Sultan yazara göre, valide sultanın statüsünün yükselmesini de sağlamıştır.¹ Eserin on altıncı ve "Sonsöz" adlı bölümünde yazar, Hürrem Sultan'ın Osmanlı Devleti'ne getirdiği yenilikleri ve Osmanlı tarihindeki etkisini vermiştir. Bu bilgileri, ileriki on yılları kapsayacak şekilde yapmış olan yazar, reformcu, keskin zekâlı, merhametli, hayırsever, dindar ve âşık bir valide sultan portresi çizmektedir. Yazar, Hürrem Sultan'ı, her insandan belki biraz daha büyük ve daha fazla mücadele veren güçlü bir kadın olarak tarihe geçirmektedir. Böylelikle, tarih boyunca zaman zaman artan veya azalan şekilde hakkında konuşulan insanlardan olan bu kadını bir anlamda ölümsüzleştirmektedir.

Duygu Tanıdı

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

¹ Pierce, *Hürrem Sultan*, s. 341, 364.